Цана асобнаго № 40 к.

ВОЛЬНАЯ БЕЛАРУСЬ

Тыдневік палітычны і літэратурны.

Умовы падпіскі:
На год...... 12р. —
На поўгода.... 7р. —
На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: г. Мінск Захараўская, 18. Тэл. 776.

Перамена адрэсу 50 к.

Год выдання II.

Ніхай жыве Вольная Беларусь!

№ 7. 1918 г. 3-го (18) сакавіка 1918 г. № 7.

Гістарычная ніухільнасьць.

Прайшло 125 гадоу с таго часу, як Міншчына разам с прылеглымі да яе землямі была прылучана да Масквы. Гэта было у 1793 годзі, пры першым раздзелі Польшчы. Другія часткі Беларусі, як Магілеушчына, Віцябшчына і інш, былі прылучаны раней, пры першым раздзелі бышай Рэчы Паспалітай, у 1772 г.

21-го (8) лютаго нямецкая армія увайшла у горад Мінск,—у гэтае сапраўднае сэрцо Белай Русі, заняла Міншчыну і тым палажыла канец маскоускаму панаванню.

За увесь час маскоу[illegible] улады, многапакутная старонка на[illegible] бачыла сьветлаго дня, ні гадзіны. [illegible]скі урад лучыу нас ні брацк[illegible] еднаннем і воляй, а нацыянальным гнібеннем, гвалтам і няволяй. Ен ні лічыуся з нашай нацыянальнай самабытнасьцю і паняверау нашай гістарычнай прошласьцю. С пачатку іон глядеу на нас, ак на палякоу, а далей залучыу да свайго вялікарускаго народу і груба душыу усе зачаткі нацыянальнай сьвядомасьці і разьвіцця нацыянальных сіл. Нацыянальнае гнібенне і азіяцкая палітыка абмаскалівання шырокай хваляю разьліліся па нашаму краю. Край напоўніуся спэціяльнымі чыноунікамі-абрусіцялямі; была хітра выкарыстана рэлігійная розніца і пальонізацыя шляхецкіх станау; сэмінарыі, гімназіі, ніжэйшыя школы,—усе было скіровано на тое, каб задушыць у народзе усе роднае, беларускае, і навярнуць на маскоускі лад. Падчас грубы маскоускі жандар стау прыдавацца народу некім абаронцам і заступнікам...

Лепшыя і сьветлейшыя людзі, вышаушыя з народу, бачылі гэты страшны гвалт і падашуканство і, шукаючы паратунку, думалі, што у нашым нацыянальным прыгнябенню вінават ні народ вялікарускі, а яго азіяцкі урад. І падаушы братэрскую руку вялікарускай інтэлігэнцыі, яны адважна рынуліся на бой с праклятым царызмам, цьверда веручы, што разам с палітычнай воляй, знайдуць сабе і нацыянальны паратунак. Гадалося, што тагды народ наш [illegible] перашкоды стане на роуную ногу с сваім большым па ліку братам, вялікарусам.

Але цяжка зьняверыліся...

Рэвалюцыя парвала кайданы палітычнай няволі. Здавалося, што народы Расії сталі на перэдадні новаго соцыяльнаго жыцця і нацыянальнаго росквіту. Здавалося, што ужо нічога ні перашкаджае злучыцца народам Расії у адну згодную таварыскую сямью. Тым часам, пры сьвеці палітычнай волі, выявілося, што вялікарускі народ устау перад намі, як новы валадар і гвалтоунік. Зваліушы самадзяржавіе, іон праз сваіх міністрау-соцыялістау рашуча заявіу, што ні адкажацца ад свайго нацыянальнаго панавання. Карыстаючы з народнае цемнаты, павадыры маскоускай дэмакратыі, згуртованыя у рады работніцкіх, селянскіх і салдацкіх дэпутатау, дзеля лягчэйшаго утрымання свайго уладарства, абазвалі нацыянальны рух буржуазным і контр-рэвалюцыйным і сталі крывею і залезам бараніць свае панаванне. Так была задушана Украіна, разагнаты першы Усебеларускі Зьезд і зьнішчаны усе цэнтральныя беларускія арганізацыі. Батый пашкадавау характва слаунаго Кіява, але ні зьлітавалася над ім рука нікультурнай маскоускай дэмакратыі. Наемныя банды большэвізма ні спыніліся ні перад чым, каб утрымаць свае нацыянальнае уладарство...

Так быу палажан „канец брацкаму еднанню славянскіх народау Расіі. Але паспаліты, просты народ яшчэ доуга верыу-бы у братэрскае пачуцце вялікарускай дэмакратыі, каб яна сваімі самабытна-маскоускімі соцыяльнымі учынкамі ні апаганіла усіх дэмакратычных прынцыпау. А безладзье, голад і агульная разруха дарэсьцілі апошнюю кроплю надзеі...

І вось сталося, што сталося. Пры утвораннымі палаженню, народ моучкі а пакорна, с патаемнай надзеяй на паратунак іншаго гатунку, стрэу акупацыю роднаго краю праз нямецкае войско. «Была без радасьці любоу, разлука стала без печалі»...

І гэты паратунак іншаго гатунку устау перад намі ва увесь свой рост, ва усем яго гістарычным значэнню.

Цэнтр старай арыентацыі адсунууся у гістарычную прошласьць. Раптам ні стала і разьбілася магчымасьць на фэдэратыуны зьвязак пры старом палітычном цэнтры. Зьнiклі надзеі на далека сягаючыя соцыяльныя перамены пры старай разьбітай арыентацыі. Засталося адно,—моцнае і нізарушнае, як само жыцце і яго сьветлая будучына. *Гэта—дзяржаўная нізалежнасьць нашае многопакутнае бацькаушчыны Беларусі.* Тут і толькі тут наш паратунак ад нацыянальнаго, палітычнаго і соцыяльнаго палону.

Захаванне цэлакупнасьці і нацыянальнае самабытнасьці нашаго народу, развіцце яго эконамічнаго добрабыту і грамадзянскаго ладу,—павінны стаць першымі заданнямі у нашай палітычнай чыннасьці і далейшай будзеннай працы...

Я. Л-к.

Родная мова і яе значэнне.

(Глядзі № 6).

Кепска рабілі нашыя паны—патомкі шляхецкіх станоу,—але яшчэ горш робяць тыя, хто вышау з народу,—з вёскі ці мястэчка, ды зрабіуся падпанкам. Мабыць ні дарма кажуць. «Ні дай Бог сьвінні рог, а мужыку панства». Парабіушыся расійцамі, яны усіх сіл дакладаюць для таго, каб пашкодзіць Беларусі. Яны сваею ахвотаю шыліся у шпігі, у даносчыкі,— падглядалі, падслухвалі, а чаго ні дачувалі ці ні дабачалі, тое падбрэхвалі і тым падслужваліся сваім паном. Яны брахалі на шчырых, сьвятлейшых сыноу Беларусі, каторыя стараліся вывясьці народ свой с цемры і нісьвядомасьці на шырокі шлях уселюдзкаго знання, волі і сьвету. Брэшучы на беларусау, гэтыя здраднікі і перакінчыкі палохалі нісьвядомы народ тым, што беларусы-адраджэнцы намагаюцца прылучыць нашую старонку да Польшчы.

Такую ужо удачу маюць усе здраднікі і перакінчыкі. Яны нінавідзяць тое, ад чаго адракліся, і вымагаюць гэтаго ад другіх. Ім хочацца, каб усе сьмеяліся і зьдзекаваліся с таго, ад чаго яны адцураліся, мабыць дзеля таго, каб супакоіць свае юдзінае сумленне. Вось гэтак рабілі турэцкія янычары, што набіраліся с хрысьціянскіх дзяцей і каторых гадавалі у дусі магамэтанскае веры. Яны нінавідзелі усё славянскае і былі самымі лютымі катамі для сваіх калішніх братоу. Гэтак само і жыд-выхрыст ужо нінавідзіць усе жыдоускае. Былі ад веку у нас гэтыя каты-янычары. Яны звалі сябе беларусамі і душылі усе беларускае. Яны намагаліся з навукі давесьці

што беларусаў німа, ні было і быць ні можа; што іх мова ні мова, а мяшаніна слоў польскіх і вялікарускіх. А другія заходзілі з іншаго боку і ні казалі, што беларускае мовы німа, а казалі, што трэба кінуць сваё і пераймаць расійскую культуру. Гэтых янычараў памятае уся Беларусь: гэта Саланевічы, Кавалюкі, Окаловічы і многа іншых.

Што-б вы сказалі на тых дзяцей, каторыя пакінулі-б у бядзе і ніволі сваю матку, што выгадавала, выняньчыла і выпясьціла іх? Што-б вы сказалі на іх, каб яны абакралі яе ды сталі-б яшчэ зьдзекавацца ды выносіць імя яе на глум і пасьмешышча: закідалі-б яе гразёю, тыкалі-б пальцамі і насьміхаліся-б перад людзьмі і перад усім сьветам? Ці ні адвярнуліся-б вы з агідаю ад такіх вырадкаў?

А гэтак робяць усе перакінчыкі і ренегаты беларусы. Ні шкода нам іх ды й нівялікая карысьць з іх будзе і таму народу, да якога яны прылучыліся. Ні патрэбны яны нам, як ніпатрэбян той брудны шум, што накіпае у гаршку на страві. Але вялікі жаль бярэ за тых, што паслухалі іх і кінулі свой родны народ; шкода нам тых лепшых людзей, разумных і вучоных, што пераліцаваліся на палякоў і расійцаў і панесьлі сваю працу, навуку і здольнасьць у чужую хату, на чужую ніву, занідбаўшы сваю родную.

Колісь, за часоў нізалежнасьці Беларусі, народ беларускі быў далёка асьвечнейшы за маскоўскі. У той час, як на Маскоўшчыні стаяла страшэнная цемра, у нас панавалі навука, асьвета, шырока квітнело грамадзянскае жыцце і у дзяржаві Беларускай істнуваў вольны конституцыённы парадак. Цёмныя людзі маскоўскаго царства грамілі друкарні, гасілі прасьвету, баяліся кнігі, ні разумеючы, як чумы ці халеры, тагды як нашае грамадзянство, ні здавальняючыся уласным выхаваннем у сібе дома, пасылало дзяцей сваіх да вышэйшых навук заграніцу дзеля большае адукацыі, дзеля лепшаго выхавання. І лепшыя, асьвечнейшыя людзі Масковіі, як Курбскі, напрыклад, або Мсьціславец ці Тодар Друкар, хаваючыся ад разьюшанаго натоўпу шукалі ратунку у нашай бацькаўшчыне, уцякалі на т. з. Літву і знаходзілі тут братэрскі прывет і пашану. Відаць, што Беларусь на той час была для Маскоўшчыны, як Швайцарыя ці Францыя нашаго часу, куды уцякалі ад царскаго гневу лепшыя людзі дарэвалюцыйнай Расіі.

Беларускія пісьменнікі таго часу мелі вялікі уплыў на пісьменство маскоўскае і спрычыняліся нават да выраблення самай літэратурнай мовы на Маскоўшчыні (М. Сматрыцкі, С. Полацкі, Е. Славініцкі і многа іншых вучоных). Праз гэта у расійскай літэратурнай мові пазаставалося і да гэтаго часу шмат беларускіх слоў, як *націск, патрэбнасьць, абарона, разрушэнне*, ні гледзючы на тое, што расійцы, пачынаючы з Ломаносава, старанна выкідвалі іх з ужытку у літэратуры, як словы «польскія». Ортодоксальныя вялікарусы скоса паглядалі на беларускую літэратуру за яе сьвецкі і заходня-эўропэйскі дух і, як агню, баяліся ерэтыцкіх, «латынскіх» думак з «Літоўскае зямлі.» Той страх перад беларускім пісьменствам выяўляўся у тых рэпрэсіўных заходах, якіх дакладалі маскоўцы, каб ні пусьціць на Маскоўшчыну беларускіх кніг. Першы указ проці беларускаго пісьменства выдаў яшчэ патрыярх Філарэт году 1627-го, прыказваючы, «что-бы впредь никто никакихъ книгъ литовскія печати не покупали.» У той жа год на Маскве спалілі учыцельнае эвангэліе Транквіліона—Стауровецкаго і іншыя творы гэтаго аўтора, а «Катехизисъ» Лаўрэнція Зізанія Тустаноўскаго надрукавалі толькі посьля цікаваго дыспута з маскоўскімі «спраўшчыкамі» і у пераробцы. Году 1672-го быў выдан новы указ: «во всѣхъ мѣстахъ всякихъ чиновъ людямъ учинить законъ крѣпкой съ большимъ подкрѣпленіемъ, чтобъ тѣ люди польскія*) и латинскія печати книгъ никто у себя въ домахъ въ тай и явно не держали, а приносили-бы и отдавали-бы воеводѣ.»

Паогул, нацыянальная культура на Беларусі стаяла тагды досыць вісока, істнавала рэлігійная вольнасьць і ні было нацыянальнаго уціску, так што жыды, напрыклад, мелі роўныя правы з усімі грамадзянамі і ні было жадных нацыянальных сутычак з літоўцамі. У 1517 годзі Ф. Скарына узяў на сябе справу вялікае вагі,—пераклаў і выдаў Біблію на беларускай мові, «ку лепшаму»,—як ён пісаў, «выразумленню люду паспалітаго.» Праўда, ні патта ужо проста і зразумела яна перакладзена,—шмат мае ц.-славянскіх зваротаў, але гэта была эпоха у культурным жыцці беларусаў, асабліва, калі узяць на увагу шырокую публістычную літэратуру таго часу на роднай беларускай мові. Петра Вялікі, маскоўскі цар, калі захадзіўся вучыць свой маскоўскі народ, дык ён набіраў сабе вучоных з Беларусі, с Полацку, і нашыя вучоныя таго часу далі яму азбуку, т. з. гражданку, на каторай і ціпер друкуюцца расійскія кніжкі. Па беларускай граматыцы М. Сматрыцкаго расійцы доўга вучыліся грамаце, перакруціўшы, разумеецца, на свой лад, і Ламаносаў, напрыклад, напісаў па ёй першую вялікарускую граматыку.

А калі адабралі у нас нашую волю і зьнішчылі нашыя даўнейшыя правы, то народ наш стаў цямнейшы за другіх, бо ні стало свае уласнае асьветы, свае школы, сваіх вучоных людзей і пісьменнікаў. Іншыя народы ішлі уперад, разьвівалі і мову сваю, і навуку і асьвету, а у нас, беларусаў, нічога гэтаго ні было, бо у нас адабралі нашую мову, у народу нашаго вырвалі яго язык... І народ беларускі астаўся адзін, без свае навукі, асьветы і пісьменства, без свае, як гэта кажуць, *інтэлігэнцыі*.

І гэтак вялося ні год, і ні два, а цэлыя соткі гадоў. Праз гэта сталося тое, што на Беларусі усе роднае, свае, беларускае, лічыцца *простым*, а чужое, ніроднае—«панскім»,—расійскім ці польскім. Яно й дапраўды, панскае, бо расійцы у палітыцы, а палякі «тутэйшаго родзаю» у грамадзкіх установах панавалі над намі. А за імі, за гэтымі панамі, і сам народ наш перастаў шанаваць свае роднае і нават саромяцца яго. Француз горда скажа, што ён француз; немец ніколі ні зрачэцца свае мовы, гэтак сама ні зробіць гэтаго і паляк ці чэх, або баўгарын, а нашыя селяне нават і ні знаюць добра, хто яны,—чыіх бацькоў, якога краю. Бывала спытаеш у селяніна —хто ён? дык ён кажа: «рускі», калі праваслаўны, або «паляк», калі каталік. Бывала чорная сотня закліча яго запісацца у «союзъ русскаго народа», набрахаўшы, што за гэта дадуць яму зямлі, дык ён і туды запішацца. Патураючы паном-перакінчыкам і нікаторыя з нашых селян пнуцца быць «рускімі», або «палякамі», пагарджаюць усім сваім родным, вераць, што гэта усе *простае, мужыцкае* і пачынаюць перакручваць сваю мову то на расійскі, то на польскі лад,—«цо'каюць», «как'аюць» ды так калечаць сваю і чужую мову, што аж брыдка слухаць. І усё дзеля таго, каб падрабіцца пад паноў. Асабліва стараюцца тыя, што вучыліся у царскіх школах, або паслужылі дзе небудзь у канцэлярыі у пісцох, а ужо пра тых, што выбіліся «у паны», дык гаварыць німа чаго. Яны з родным бацькам гаварыць пры людзях саромяюцца, а нікаторыя нават чэснае бацькаўскае прозьвішчо перарабляюць на чужынскае: так—Каваль—Кавалевым робіцца, Карась—Карасёвым, Дуброускі—Дэмброўскім і т. д.

Гэтак было колісь с чэхамі у Аўстрыі. Немцы былі саўсім анямечылі чэхаў: там гэтак само гарадзкія людзі сталі гаварыць па-нямецку, а свае чэшскае мовы саромяліся. І толькі як настала там воля і селяне крошку прасьвятлелі, то завялі, заміж нямецкіх школ,—свае чэшскія. Ціпер там усе, і гарадзкія і вясковыя людзі, гаворяць адною чэшскаю моваю. Гэтак было у Нарвегіі, у Фінляндзіі і украінцаў. Так само пачынаецца і у нас ціпер на Беларусі.

(Канец будзе). **Я. Л—к.**

*) Разумеецца, беларускія.

Заклік на Сойм для абрання караля у Вялікім Князстві Літоуска-Рускім.

Як ведама, каралі вялікаго князства Літоуска-Рускаго (Беларускаго) садзіліся на караляванне ні па праву спадкаемства і ні па сваей уласнай волі, а па абранню на сойме. Але права выбару караля было абмежована каралеускім родам. На каралл абіраліся толькі асобы с каралеускаго роду. Як склікауся сойм, у яком ліку прэдстаунідтва і з якога стану людзей,—чытач угледзіць з ніжэй наведзенаго дакумэнту, азначанаго 1492 годам.

Апрач палітычнаго значэння, памянёны дакумэнт цікавы яшчэ тым, што знаёміць нас с тагочасною урадаваю беларускаю мовою. Як відаць з дакумэнтау, тагочасная урадавая беларуская мова мела шмат польскіх дзяржауных і юрыдычных тэрмінау, але усе яны пераробляны на беларускі граматычны лад з беларускай акцэнтацыяй. Гэта натуральна і гэтак рабілі усе народы, пераймаючы, напрыклад, латынскую тэрміналогію. Казаць, што беларуская мова падупала значнаму польскаму уплыву, ні мае жаднае падставы. Паасобныя чужыя словы грунтоунаго значэння на строй мовы ні маюць. На правіуны выпадак, трэба было б сказаць, што французкая, намецкая, вялікаруская мовы папсованы латынскім уплывам, бо усе яны маюць шмат латынскіх слоу, як—ідэя, провінцыя, імпэрыя, інстытуцыя і т. д..

Ад епіскапа віленскаго князя Войцеха, ад гаспадзіна ваяводы віленскаго Мікалая Радзівіловіча, ад гаспадзіна троцкаго ваяводы Петра Яновіча і ад усіх гаспод сэнаторау вялікаго князства Літоускаго пасольство к князям і гаспадам валынскай зямлі. 1492 г.)*

«Князь Войцех, элект Вілянскі, і пан Мікалай Радзівіловіч, ваявода Вілянскі, канцляр; пан Петр Яновіч, ваявода Троцкі, маршалак Земскі; пан Станіслау Яновіч, стараста Жамойцкі, і усе панове рада вялікаго князства Літоускаго, вашай міласьці брацье і прыяцялям сваім мілым казалі пакланіціся, а патом далей вашай міласьці брацье сваей паведзіці: іж міласьціві Бог, з ласкі свае сьвятое, што хацеу, то яго сьвятяя міласьць учыніу,—гаспадара нашаго найміласьцівшаго—Казімера, караля Польскаго, вялікаго князя Літоускаго і Рускаго, с таго сьвета душу яго міласьці узяу, чаго-ж іх міласьць цяжка сэрдэчне жалуюць; але у том есьць яго сьвятое міласьці воля, што рачыць, то дзелает.

Пра то казалі вашай міласьці брацье і прыяцелям сваім напамянуці даўны абычай прэдкаў вашых і вашае міласьці, іж прэдкі іх міласьці былі заўжды за адзін, пасполу з вялікім князствам Літоўскім, якож і вашай міласьці есьць то памятно, іж гаспадар наш, кароль яго міласьць, за шчаснае памяці яго міласьці, абавязау і запячатау усіх нас душы і вашае міласьці брацьі, нашае, прысягамі яго міласьці усіх нас уцьвярдзіў пад такім абычаем: естлі-бы яго міласьці гаспадара нашаго Бог міласьцівы ні ўхавау, тагды маем усі сыну яго міласьці верне служыці, каторы будзет гаспадаром на вялікам князстве Літоўском.

Пра то просімы і напамінаем вашай міласьці і прыяцелям нашым мілым, аж бы есьце упамянулі на сваі душы і на сваю веру і на тыі прысягі, а з намі былі за адзін пасполу; а верымы вашай міласьці, яко брацье і прыяцялям нашым мілым, іж ваша міласьць веру сваю папоўніце, яко і перад тым прэдкі вашы і ваша міласьць поўнілі есьце, а з намі будзеце за-адзін, пасполу з вялікім князством Літоўскім.

А також вашай міласьці, брацье нашай, зьяўляем, іж аднаго каралевіча, яго міласьці сына, Александра, у вяліком князстве Літоўском заставілі есмо для таго, аж-бы зямля была безпечна ад старон непрыяцельскіх; бо мы без вашае міласьці брацьі вашае мілае гаспадара ні хочам выбіраці, аліж пасполу згадзіўшыся са ўсімі вамі, каго злюбім гаспадаром меці, таго сабе абяром.

Пра то панове іх міласьць казалі вашай міласьці, брацье сваей, паведзіці: іж палажылі іх міласьць сойм у Вільні, землям усім зьехаціся на дзень сьвятога Іллі, на выбранне гаспадара, і казалі вашай міласьці, брацье сваей, мовіць, ажбы есьце на тот дзень там к іх міласьці ехалі для тых усіх дзел і для добраго і паспалітаго земскаго. І ваша бы міласьць, старшых вас дзесяць, або дваццаць, або колька ся вам увідзіць, на тот сойм к нам прыехалі і з тых дзелях з намі брацьяю сваею памысьлілі; а іньшых добрых людзей, брацью сваю, абы ваша міласьць там заставілі, пры замку, для часу прыгоды». (Документы, объясняющіе исторію Западно-Русскаго края. С.-Петербургъ. 1865 г.).

*) Правопіс ціперашні.

Ні хапіло сілы.

Ужо дзявяты год, як Лукаш прыйшоу да дому с салдатау. Ен ужо гаспадар: мае сваю сямейку, свой прытулак, жывелу і кусок хлеба. А восім год назад ен быу адзін, як тая бярэзінка у полі на мяжы, што беззлітасны чалавек у вясною— у той час, калі яна толькі пачынала цьвісці—зрабіу на ей глыбокую рану і выпусьціу шмат чысьценькаго салодкаго соку. Рана ніўзабаукі загаілася, хоць рубец астауся назаусюды, і яна, зноу моцная, стаяла на мяжы і глыбей пускала каране у зямлю.

Лукаш ніколі ні забудзе той часіны, калі ен прыйшоу да дому са службы. Ен ехау у родны кут вяселы і шчаслівы, спадзяючыся знайці там ціхае жыцце, адпачынак і добры прытулак пад бацькаваю стрэхаю. Цяжкае ваеннае жыцце добра далося у знакі. Ен старауся ні успамінаць тых страшных часін холаду, голаду і чалавечай рэзаніны, якіх многа было у час вайны. Халодную Сыбір ен пакідау з радасцю, што больш ні вернецца туды.

Але ні тое чакало яго дома, што хацеу знайці там.

Толькі ступіу ен на знаемае поле, як нешта пачало трывожыць яго. Ні вяселасць нагнялі на яго душу абшары роднай зямлі, а нейкую таемную жаласьць. Моцна зашчымело сэрцо, прачуваючы нешта нядобрае. Лукаш стараўся прагнаць нудныя думкі, папрауляу клунак на плечах і прыбауляу шагу, каб скарэй дайці і пабачыцца з роднымі. Ці усе добра у іх? Дауно адтрымлівау лісты з роднай краіны!

Першы чалавек, якога сустрэу Лукаш па дарозі, быу яго стары дружака, сусед Лявон. У вадзін год яны радзіліся, разам гулялі, як былі малымі, разам ганялі скацінку у поле. Разлучыліся яны тагды, як кожны станавіуся на уласны шлях жыцця, трацячы мянюшку «дармаед у бацькі». На прызыві былі іначэ разам. Лукаша здалі у салдаты, а Лявон астауся дома гаспадарыць.

Лукаш адразу пазнау Лявона, але ні падавау знаку ды йшоу, ні глядзячы яму у вочы.

Лявон жа ні то што ні пазнау, але нават і ні падумау, што гэта мог быць яго стары сябар Лукаш.

А Лукаш саусім адмяніуся. Цяжкае жыцце налажыло знак на твар і усю постаць яго. Ціпер гэта быу сярэдняго росту чалавек, са смугла-жоутаватым тварам, з густымі русымі вусамі і рэдкамі валасамі на барадзе. Адзежа на ем была салдацкая. Крыху прыгнуушыся, мерна перастауляу ен ногі, абутыя у вялікія боты, і ужо парауняуся з Лявонам ды толькі тагды кінуу на яго вачамі, а Лявон ступіу нават колькі крокау у бок, каб даць «маскалю» вольную дарогу.

—Дзень добры, Лявон! гукнуу яму Лукаш.

Лявон застанавіуся: з здзіуленнем паглядзеу на яго.

—Што-ж ты, брат, ні пазнаеш? свайго сябра? Лукаша?

Толькі тагды радасна заблішчэлі вочы у Лявона, і ен чуць ні бягом кінууся к Лукашу.

—А братка ж ты мой! Дык гэты ты, Лукаш? Ніколі б ні пазнау бы, каб ні аказауся. Як ты адмяніуся! Дык вот—аж калі убачыліся.

—Ну, як ты жывеш? як здароу? сямейка, як маецца?

перапыніў яго Лукаш.

—Эх, брат! Многа перамен у нас, бо і многа часу прайшло, як цібе узялі у салдаты. Я ужо жаніуся, маю двух дзетак. Бацька пры мне; іншча трохі памагае у рабоці. А матка летась Богу душу аддала... цiпер, дзякаваць Богу, жыву ні згорш усіх.

—Ну, а як у нас дома? Ці жывы, здаровы?—неяк нісьмела запытауся Лукаш.

—А хіба ты нічога ні ведаеш? Табе ж мо пісалі братэ? гэтак само нісьмела адказау Лявон.

—Ні чуу я аб іх ужо два годы. Апошні раз іншчэ пісалі, што усе здаровы. А ціпер як,—Бог іх ведае.

Лявон ніяк ні хацеу казаць Лукашу адразу, што яго бацьке ужо у магіле, што братэ сварацца паміж сабою і зараз пачнуць дзяліцца, што і гаспадарка іх усе горшае. Ен ні хацеу аглушыць гэтым вяселаго па той час чэлавека.

—Ні парадую я цібе, браце Лукаш: ціпер у тваей сямейцы ні тое, што ты пакінуу,—ціха сказау ен.

—Дык ты кажы скарэй. Ці жывы хаця?

—Іншчэ перад Калядамі бацьке твае адзін за другім зыйшлі з гэтаго сьвету: перад сьмерцію усе цібе успаміналі. Братэ штось нізлагадна жывуць...

Апошніх слоу Лукаш ні дачуу. Як хто рэзануу яго па сэрцы,—гэтак яно забілося. Галава зашумела, ногі пачалі блутацца. На далейшыя словы Лявона ен ужо нічога ні адказвау ды йшоу, ні памятаючы, куды. Ціпер яму толькі здавалося, што ніколі ні будзе у яго жыцці сьветлых часін, а усе адна туга. Ні заметіу ен, калі прышоу у веску і падышоу к сваей маленькай хатцы с падзертай стрэхаю і лучынкамі у шыбах.

Братэ Лукаша былі жанатыя. Кожын быу заняты сваімі інтарэсамі. Стрэлі яны Лукаша ні так, як ен думау. А братавыя, коса пагледаючы адна на другую, стараліся ласкавей абходзіцца з Лукашом. Тужылі аб бацьках. Разказвалі, як яны перад смерцію усе Лукаша успаміналі, як уміралі і як яны, братавыя, дабра даглядалі іх у часы хворасьці.

Нескалькі дзен прабыу Лукаш у сваей хаці з братамі. Яму здавалося, што нечаго братэ ні даскаэалі, што ні усе яно так, як здаецца. Абодва братэ мала гаварылі паміж сабою, нечаго былі усе сярдзіты, і Лукаш часта пачувау сібе лішнім і ні знаходзіу, што рабіць. Доўга гэтак ні пабыло. У вадзін вечар, здаецца перад святам, завяліся братавыя сварыцца. У сварку умешаліся братэ. Дайшло чуць ні да бойкі—Лукаш насілу разбараніу. З гэтай сваркі Лукаш дазнау, што братэ ужо дауно нізлагадна жывуць і што чакалі толькі яго, альбо весткі аб ем, каб пачаць дзяліцьбу.

Ні у забаукі братэ падзяліліся. Гаспадарка была слабая. Поле раздзялілі порауну: кожнаму прышлося па чатыры дзясяціны. Жывелы было мала, і яе падзялілі паміж сабою два старшыя браты. Лукашу досталася іншчэ хата с прыгрэбнікам. Ен на усе згаджауся, ні спрэчваючыся. Ні застауся ен ні пры адным брату затым, што абодва яны, як відаць было, хацелі жыць самі сабою, каб ніхто ім ні замінау. От і застауся ен адзін у хаці з голымі вуглам.

На той час была вясна, сонцо асушывало вызваліушуюся с пад сьнегу зямлю, і на ей дзе-ні-дзе стала паказывацца зелянь. На лузі, які іншчэ нідауна быу заліты вадою, ціпер жауцелі кветкі лотаці, а с-пад іх вылазілі кволыя калівы асакі: па балоці, як гаспадар па дварэ, хадзіу бусял, заглядаючы у кожную лужыну. Дзеравы пачыналі ужо пукацца. На полі зазелянело жыто. Рыжыя межы сталі пакрывацца густою зяленаю травіцай. Першыя кветкі, зяленая травіца, сьпевы першых птушак—усе гэта давало знаць, што пачынаецца вясна, а з вясною весялейшае жыцце. Падыходзіла тая пара, калі селянін радасна скідае кажух і лапці ды весяла прымаецца за веснавую працу. На полі часцей сталі паказвацца людзі. Той з бараною, той с сахою. Дзень за днем і работа, як кажуць, закіпела. Вузкія селянскія шнурэ сталі прыводзіцца у парадак. На мейсцы чорнай раллі, зарастаючай ужо зеллям, сталі выглядаць хараша забаранованыя загоны. На некаторых шнурох пачынала усходзіць ярына.

Толькі Лукашовы шнурэ заставаліся нічапанымі і чакалі свае чаргі.

Перш Лукаш мала думау аб гаспадарцы і аб сваім жыццю. Але с часам усе перамянілося, і ен стау часьцей падумываць аб тым, што ні тужыць жа яму заусюды; а жыць гэтак ні гожа, трэба што небудзь рабіць. Ды і ні пражывеш, нічога ні рабіушы. Рабіць жа на полі ні было чаго, бо ні было ні каня, ні прыладау.

Суседзі раілі аддаць поле на палавінную, а самому пайці у заработкі. Гэту раду прышлося споуніць, іначай зрабіць ні было як. У Лукаша была адна думка: зарабіць крыху грошай купіць каня, паставіць гуменцо ды абзавесьціся гаспадаркай.

Доуга ні чакаушы, ен гэтак і зрабіу. Адну весну і зіму пабыу у заработках, а на другую—пачау ужо гаспадарыць. І вось мы бачым Лукаша поуным гаспадаром, у згодным гуртку свеай сямьі.

II.

Цяжка было Лукашу завесьці гаспадарку. Грошы, якія зарабіу за весну і зіму, скора разыйшліся, нават і гуменца ні кончыу рабіць. Жывелы было у яго—усяго адзін ковік. А тут і ад дому адхінуцца німа як, бо у хаці ен быу толькі адзін. Першую весну прышлося пракідацца, як парабку.

Ведама, без гаспадыні у хаці, як у пустыні. І Лукаш добра ведау, што без гаспадыні ен гаспадаром ні будзе. Трэба глядзець аднэй работы, а рабіць разам дзьве—мала толку. Часам выйдзе так, што ні воднае ні зробіш. Ды й надасела яму жыць аднаму, як воуку у лесі.

Скора нашліся цеткі, с помаччу каторых Лукаш стау жанатым.

У гаспадарцы памагау яму трохі цесьць, трохі суседзі, але больш за усе памагала яму яго шчырая праца. Ен ніколі ні сядзеу без работы. Працаваць яму хацелося, як есьці. Бывала пойдзе араць на поле. Іншчэ толькі пачынау жаўранак сваю песьню, як Лукаш запрагау у плуг свайго коніка, і ласкава прыгаварваючы, прымаецца за працу. Як вылітыя, кладуцца барозны адна каля другой. Роуныя загоны даюць знаць, што іх выводзіць рука шчыраго гаспадара. Покуль сонцо добра прыгрэе, ен ужо паарэцца і едзе да дому адпачываць, сьмяючыся і жартуючы с тых, хто у сьпякоту едзе душыць каня і сам пячыся на сонцы. А касіць выйдзе! Ніхто з Лукашом ні мог справіцца. Калі часам хто хацеу папрабаваць у перагонкі пайсьці, дык толькі сорам сабе наробіць, бо Лукаш калі пастараецца, то покуль хто адзін пракос пройдзе, дык Лукаш два.

Усе гаспадарскія прылады: калесы, сані, плуг, барана, вупраж на каня, косы—усе было наладжано і дзяржалося у парадку. Лукаш вельмі ні любіу, каб вупраж абы як вісела на кані, альбо каб едучы скрыпелі калесы, ці каб на касе былі брыжэ і лопатні. Дзеля гэтаго ен за усім глядзеу сам і ні любіу, каб хто мешауся у яго працу. Нават у сьвяточны дзень, калі людзі выходзяць пасядзець на прызбі, Лукаш поркауся у дварэ, робячы парадак і чыстату. Усе у дварэ у яго было у парадку, усякай рэчы свае мейсцо, усюды было чысьценька і прыбрана.

Часам жонка,—бачучы, як ен усе заняты працай, хацела памагчы яму, дык Лукаш казау:

—От, ты мне больш напсуеш, як паможаш. Глядзі лепей свайго гаспадынінаго дзела.

Толькі як усе прыводзіу у парадак, тагды Лукаш ішоу к суседзям, альбо у хаці забаулауся з дзецьмі.

Усякі, хто заходзіу у хату Лукаша, бачыу добрую злагоду і любоу у сямейцы. І сам Лукаш ніколі ні скардзіуся на свае беднае жыцце, як нікаторыя селяне.

—Абы Бог дау здароуье ды злагоду—казау ен, як ча-

сам жонка нарэкала на убогасьць гаспадаркі,—то і багацце будзе.

III.

Раз у нядзелю сядзеу Лукаш на лаві ля стала, гутарыу з жонкай аб гаспадарцы і забауляу свайго сына, малога Алеся. Хлопчык абдымау загарэлую шыю бацькі, сьмеяуся, дурэу і шэпялява гаварыу яму розныя словы.

—Каго ты лепш любіш,—ці тату ці маму? пытауся у яго Лукаш

Хлопчык падымау вочы на мацяру і ні ведау, як лепей сказаць.

—Ну, дык хто ж лепшы?

—Тата.

—Ах ты, жэужык ты,—казала яму маці,—дык ты міне ні шкадуеш?

—І тату і маму—крычау хлопец, радуючыся, што найшоу, як адмовіцца.

—А ты будзеш міне шкадаваць, як я пайду у салдаты?

—Татачка, ні ідзі у салдаты,—насілу выгаворвау малы Алесь (У той час пайшла чутка, што пачнецца вайна з немцамі. Чутка была праудзівая).

—Унь нехта ідзе, мусіць, міне браць. Ты ж ні давай міне, Алесь,—сьмеяуся Лукаш, гледзячы, як малы хлопец насташожыуся, як бы запрауды сабрауся абараняць свайго бацьку.

У хату уваходзіу сусед, што вельмі любіу жартаваць з малымі дзяцьмі.

Малы Алесь, убачыушы яго, загукау:

—Дзядзька Гілерык! Дай мне кашы бярозавай,—і кулем пакаціуся на печ.

Але цяпер твар Гілерыка быу задумлены. Відаць было, што жартаваць ен ні сабрауся. Прывітаушыся, Гілерык сеу на лаві і пачау да Лукаша:

—Ты, брат, чуу? Гэтаж кажуць, што немяц будзе з рускімі ваеваць. Нават казалі, аб'яуленне прыслалі у воласьць. Кажуць, зараз нейкая «лібізацыя» будзе.

—Э, мала аб чым гавораць. Дауно казалі: от сяголята вайна, от сяголята ужо ніпрыменна,—а дзякуй Богу усе ціха.

—Не, брат Лукаш, гэта праўда. Усе людзі кажуць. З немцамі у хаурусі будуць аустрыякі і італьянцы, а з рускімі—французы і ангельцы.. А як табе здаецца: ці яны пабілі-б рускіх, ці рускія іх?.

—Калі з рускімі будуць французы і ангельцы, дык ім так дадуць што і кілбасы ніемачныя зробяцца... Дык гдзе-ж гэта ты чуу?—запытауся Лукаш, ужо ні жартуючы.

—Усе людзі кажуць. Папрыезджалі з мястэчка, усе як у звон звоняць. Да вот выйдзем на вуліцу,—што ты усе сядзіш тут, агурыушыся!

Лукаш, паскробшы каля вуха, узяу шапку і выйшау з Гілерыкам на вуліцу.

На прызбах, каля хат, зьбіраліся кучкі людзей і гутарылі аб вайне. Адзін казау, што немцау, як бачыш пабьюць, другі жартавау, што немцы ваяваць ні умеюць; той баяуся, што у Расіі здрады пойдуць,—розныя пайшлі гутаркі. Самыя разьбітнейшыя селяне, сабраушыся у асобны гурток, ціха гаварылі адзін другому.

— Ну, брат Андрэй, чакалі усе вайны, як Бога, думалі царя скінуць, ды слабоду дастаць, а цяпер яна нешта страшнай робіцца. А што—калі немяц завае і забярэ нас пад сваю абладу?

— Ты думаеш пад немцам горш будзе?—адказвау Андрэй, каторы часта бывау у Намеччыні:—там, брат, парадкі другія; людзі лепей жывуць, усяго маюць. А у нас што? Калі завае, то і у нас лепшыя парадкі завядзе.

Селяне бадрыліся і гаварылі, што горш, як было ні будзе, і нечага вельмі баяцца, але на сэрцы у кожнага было ніспакойна. Усякі ведау, што на вайну будуць браць людзей і браць многа. Нікаторым прыдзецца самім іці, а то сына, ці брата выпрауляць. Але мужчыны ні паказвалі віду, што яны трывожацца. Бабы-ж, асобна ад мужчыні, шапталі паміж сабою, і відаць было, што іх чутка аб вайне вельмі страшыла. Разказвалі адна другой сны, якія яны сьнілі нідауна, і кожная па своему талкавала гэты сон, як азначэнне вайны. Зьявіліся нават розныя лягэнды а зданнях і зьявах на небі. Скора у ва усем сяле толькі і гутаркі было, што аб вайне.

Лукаш у размовы ні уходзіу. Падходзячы то к адной, то к другой кучцы селян, ен усюды бачыу трывогу, і сам трывожыуся. Цяпер было ясна, што гэта ні пустыя чуткі, а праўда. З гэтакаю мысляю Лукаш вярнууся да дому.

Ужо пачало цямнець, як ен прышоу у хату.

— Ну, што там чуваць? Ці праўда-ж, што казау Гілерык?—запыталася жонка.

— А хто яго знае. Мусіць нешта есьць, калі усе гавораць аб гэтым.

— Дык кажуць, што і запасных салдат будуць браць зараз.

Лукаш ні хацеу гаварыць аб гэтым, і размова сьціхла. Ціха павячэралі і леглі спаць. Скора усе паснулі.

Лукаш доуга ляжау, падлажыушы руку пад голау, і усе мысьліу аб вайне. Адна магчымасьць таго, што прыдзецца іці у салдаты, моцна трывожыла яго, і ен ні як ні мог заснуць. Ужо першыя пеуні прасьпевалі, як Лукаш заснуу...

А па заутра усім было вядома, што вайна пачалася, і пачауся набор людзей на вайну.

IV.

Бралі людзей,—навабранцау і старэйшых; бралі коні, прылады. У весцы значна зьменшылося мужчын. Ніузабаукі пачалі прыходзіць весткі, што некаторыя ужо забіты, пакалечаны. Амаль ні кожнаго дня можна было чуць плач і прычытанне матак ці жанок. Затое ні чуваць было песянь і вясэлаго сьмеху маладзежы. У весцы стало ціха, нудна. Нават самыя вясёлыя і сьмелыя спахмурнелі і прасілі Бога, каб скарэй кончылася вайна. А с кожнаю нядзеляю прыходзілі усе новыя, жудасныя весьці.

Так прайшоу год, пачауся другі год вайны, каторы прынес вялікае нішчасьце людзям.

Ішчэ і наушерад пачуліся весткі, што рускае войско адходзіць назад, а немцы падходзяць усе бліжэй і бліжэй.

Людзі хадзілі, як апарапыя. Работа валілася з рук, але кожны ішчэ спадзявауся, што авось як-небудзь зьдзержаць немца і застановяцца на мейсцы і жылі, працавалі, трывожачыся кожную мінуту, як заяц пад кустам.

Пачыналіся васеннія работы. Людзі капашыліся памаленьку на полі. Гатавалі поле дзеля пасеву жыта і убіралі позняе збожжо.

У вадзін цеплы дзянек, у канцы апошняго летняго месяцу, Лукаш выехау на поле кончыць араць на жыто. На полі ужо было усе увабрано, толькі гаратаі відаць былі дзе-ні-дзе, да дзьве-тры бабы, канчаушыя капаць картоплю. Дзень быу ціхі. Чуваць былі здалек зыкі песьні жаурынка, пануканне гаратаяу і гоман жанок.

Лукаш, узараушы колькі загонау, пусьціу каня папасьвіцца, а сам сеу на мяжу аддыхнуць і крыху падкрапіцца. Сеушы на мяжу, ен пачуу нейкі глухі грукат. Лукаш стау прыслухавацца лепей, і прылажыу вухо да зямлі. Гэты грукат яму быу добра знаемы. Ен адразу дагадауся, што гэта стралялі з гармат, але ішчэ далека і добра ні чуваць. Страх і жуда апанавалі Лукаша. Сам ен ні ведау, што далей рабіць. Мыслі куталіся у галаве. Доуга ляжау ен і думау; пасьля устау, запрог каня і, упурыушы галаву, ціха канчау араць. Пад вечар грук стау чуваць ужо лепей. Селяне пачалі зьбірацца па два, па тры, прыслухівацца і радзіцца паміж сабою. Нікаторыя кідалі нісканчаную работу і ехалі да дому. Скора поле апусьцело. Усе вярнуліся у вёску. А у весцы ішчэ было усе ціха. Людзі ціха радзіліся самі с сабою, ціха прапавалі

як бы баючыся каго.

Надыйшоўшая ноч схавала у цемні веску. Але многа хто ні спау у гэтую ноч! У том боку, адкуль несся гэты глухі грук, відаць буу бляск: то гарэлі селы і мястэчкі. Часам палоска сьвету скорынька пабяжыць па небі і згіне, а ні раз даходзіла да самае вескі. Гэта сьвяціў пражэктар, а для селян гэта было новае зьявішчо. Стрэляніна чулася усе бліжэй і бліжэй і нагапяла усе большы страх на селян. Таму, хто ні спау, гэта ноч паказалася годам.

Назаутра, як толькі разьвіднело, на вуліцы зьявіліся салдаты на конях верхамі. Коні іх задыхаліся, самі запыліліся, упацелі. Едучы па вуліцы, яны крычалі, каб людзі скарэй уцекалі ад гэтуль, а то іх пабьюць, калі тут астануцца.

Трудна сказаць, штò рабілося таго дня у весцы. Крык, гоман, як на пажары. Па вуліцах, як ніпрытомныя, бегалі людзі. Тут жа сланяліся каровы, бегалі коні. Усе зьмешалося, усе пашаламіліся. Там чуецца крык: нехта кагось кліча,—там чуваць плач і прычытанні. Усе жывое падпялося на ногі, усе давало знаць аб сабе.

У кожнаго гаспадара стаяу на двар воз, на каторы складваліся усе пажыткі селянскія: тут і адзежа, тут і харчэ, пасудзіна. На вазох уселіся і малыя дзеці. Тут усе, што мае уцекач, выежджаючы з свасй вескі.

Ніузабаукі зьявіліся адходзіушыя салдаты. Яны ціпер пашлі, кудою папала: маленькімі дарожкамі, полем, цераз лес...

За салдатамі рушылі і селяне с сваімі скарбамі на вазох.

А цераз вескі йшлі усе новыя кучы салдат і агалялі селянскія хаты...

(Канец будзе). **Антось Галіна.**

Сымон Музыка.

(Казка жыцця).

Часьць трэцця.

IV.

Ніўспагадвасьць, насьміхан-
Спавівалі часта вы [не!...
У сум тужлівага зьмеркання
Дух шукання, дух жывы
І ўліваліся атрутай
У сэрцо згнаннікаў сьвятых;
Пацешалісь вы пакутай,
Нішчасьлівай доляй іх.
А за тых, с чыйго вы сэрца,
С чыіх вуснаў вы ішлі,—
У пагардзі, ў паняверцы
Цяжкі крыж яны нясьлі
І дарогі пракладалі
Скрозь гушчары нуднай цьмы,
Зерне праўды засевалі,
Ім ўсе сілы аддавалі,
Сокі сэрца і душы...
Беглі дні, і шлі нядзелі,—
Ні мянялася карчма:
Такжа сьцены тут глядзелі,
Дзьверы гэтак жа рыпелі,—
Усё упынку ім німа:
І так сама, па заказу,
Граў Сымон па вечарох,
Дзе дух творчасьці ні разу
Крыл сваіх узьняць ні мог.
І на волю хлопчык рваўся,
Толькі б зіму перабыць,
І памалу ён зьбіраўся
Долі новае ужыць:
Справіў вопратку на лето,
Грош сякі—такі урваў
І прастору, волі, сьвету
Зноў з надзеямі чакаў.
Меў Сымон адзін прыпынак,
Дзе душой ён спачываў—
Гэта быў палац—будынак,
Дзе ён з думкамі вітаў!
І дзе толькі ні насілі
Мары—думачкі яго!
І аб чым ні гаманілі,
Ні разказвалі чаго!
Раз, як карчма была поўна
І старых і маладых,
Вышаў хлопчык і любоўна
Кінуў вочкі на усіх,
На мамэнцік замяшаўся,
Потым скрыпку ўзяў і смык,
Усім істнеппем ім аддаўся,
І паліўся ціха зык.
Скрыпка што раз галаснее,
Прыямней гудзе струна,
Скрыпка плача, скрыпка млее,
Выгаварвае яна
І раптоўна ажывае,
Ей Сымонка падпевае:
«Божы Дух вітаў у высі;
Сьветы дзіўныя прад ім
У багнах тайнасьці нясьліся,
Песьні анелаў ліліся
У прасторы векавым.
Хвала Богу Вялікаму, хвала!
І зьбіраліся ў чароды
Хмаркі ў цемных глыбінох,
І схадзілісь ў хараводы
Шчасьця поўныя і згоды
Зоры, зьяючы ў агнёх.
Хвала і Сыну Божаму, хвала!
Уплыў і месячык двурогі—
Божы срэбраны сярпок—
У ніагляддыя разлогі
Асьвечаючы дарогі
Сумны бляск яго пацёк.
Хвала і Духу Божаму, хвала!
«Прылучалі сьпевы—гранне
К сьпевам анелаў сьвятых
Ціхіх ветраў патыханне,
Ясны зорачак бліскание
І хор хмараў залатых.
Хвала Едынаму Богу, хвала!
«Усё гарэло, ўсё дрыжало
На аўтарах тых сьвятоў,
Усюды радасьць пасылало
І Дух Божы выслаўляло
Хорам згодных галасоў.
Радасьць Божую, Сьветы паз-
[найце!
«А ў нізіне, с пад тумана,
Шэрай плямай, як ралля,
Цьмою цяжкаю заткана,
Бы навекі пахавана,
Спала сумная зямля.
Абудзіся, зямля, хвалі Бога!
«І ціхутка, нірухома
Крылля ноч над ёй ўзьняла.
Нічутна і нівядома,
Для зямелькі нізнаёма
Хвала гэтая была.
Асьвяціся і цьма пазнай ра-
дасьць!
«І тагды, як ўсё бліскало,
Зьяло ў полымі агнёў,
Там адна зямля маўчала,
Пых і гожасьць нарушала
Сьпева-торжышча сьвятоў.
Прылучайся, зямля, к Божым
[хорам!
«І бліскучымі крыламі
Ціха Дух Сьвяты узмахнуў,
Усемагутнымі вуснамі
Паслухмянымі ветрамі
У бок зямлі ён дыхануў.
Нясепе зямлі Божую Сілу!
«І сказаў ветром Дух Божы:
«Жыватворчасьці Мой Дух
Вы нясеце у падножжо
Трона-ўлады Сьветаў Божых,
Што раскінулісь вакруг.
Радуйся небо—ўваскросне
[зямля!
«І ніхай зямля спазнае
Радасьць, пыху небясоў,
І вада ў марох ўзыграе,
І абніме моц сьвятая
Лоны гораў і лясоў.
Дух Божы павее-ўстане зямля!
«І скажэце тым стварэнням,
Хто быў скрыўджаны людзьмі
І хто Божаго ўтхнення
Прагнуў сэрцам, як збавення,
«Духа Божаго прыймі!»
Радасьць сьпевайце, Духа
[хваленце!
І срэдзь цьмы зямлі нідбалай,
Дзе пануюць ноч і сон,
Над зямлёю заніпалай
Песьняй згоды, Божай хвалай
Пройдзе голас іх, як звон.
Хвала спрыяўшым Духа Сьвя-
[тога!
«Ціха воздух скалыхнулі
І павеялі ветрэ.
Ніжэй змрок к зямлі прыгнулі,
Воду, лес, зямлю кранулі
Духа Божаго дарэ.
Засьпевай жа, зямля, хвалу
[Богу!
«І зышло на землю дзіво:
Абудзіліся лясэ,
Дрэвы радасна, шчасліва,
Воды у згодзі гутарліва
Зьлілі ў песьню галасэ.
Хвала Богу Вялікаму, хвала!
«На усходзі слуп агністы
Устаў ад неба да зямлі,
І паліўся бляск празрысты,
Сьвет жаданы, сьвет прачысты,
Цені чорныя сайшлі.
[illegible] сьветламу дню, хвала!
«І [illegible] дарогамі без долі
Людзі, пасынкі зямлі,
Дзеці зьдзеку і паволі,
Што зьнявагай і злой воляй
Цяжка скрыўджаны былі.
Радуйцеся, ўсе пакрыўджа-
[ныя!
«І на іх ветрэ дыхнулі
Духам творчасьці сьвятым
І ім сілы разгарнулі,
Душу праўдай ахінулі,
Асьвяцілі сэрцо ім.
Людзі, ўслаўляйце Божую
[праўду!
«І пашлі яны як стрэлы,
Громам голас іх гучаў,
Ды адгук на гук іх сьмелы
Быў ні поўны і ні цэлы—
Іх сьвет гэты ні пазнаў.
Асьвяці, Божэ, люд ніўспа-
нялы!..
Граў Сымон,—зьвінелі стру-
Ціхай радасьцю гулі, [ны,
Бы вясной грамы-пяруны
Адгукаліся зямлі:
І дрыжалі жалем зыкі,
Сумам, жальбаю вілісь,
Бы у скрыпкі і ў музыкі—
Дзьве душы ў адну зьлілісь.
І сам хлопчык адмяніўся:
У вачах агонь бліскаў,

Погляд у душу углыбляўся,
Бы ён што у ёй чытаў;
І часамі забываўся—
Дзе ён? Што з ім?—ці ўчуваў.
Бы ад цела аддзяляўся
І сьвет гэты пакідаў.
Ды раптоўна абудзіўся...
— Годзі! годзі!—чуе крык.
Момэнт творчасьці разьбіўся,
Змоўкла скрыпка, выпаў смык.
— Ты у карчмі, ці ў касьцёлі?
На хаўтурах ты, ці дзе?!..
Як уляпаў, ліха долі,
І канца німа—вядзе!—
Перад ім дзяцюк здаровы,
Задзірака і скакун,
Грозна устаў, насупіў бровы,
Вочы ўставіў, як каршун.

— Кантар Шлёмаў,—разсьпе-
[ваўся!
Ты «Лявоніху» іграй:
Раз наняўся, як прадаўся,—
А свайго ні выдумляй!—
Адусюль пачулісь кпіны,
Гразь насьмешак, жартаў бруд...
А за што? якія віны?
Чым прашкодзіўся ён тут?
Як памыямі абліты,
Голаў зьвесіўшы на грудзь,
Нірухомы, як забіты,
У вочы ім ні мог зірнуць
Бедны, зьбэшчаны музыка,
І сядзеў ён, бы той труп.
Ні сарвалось апі зыка
С пабялелых тонкіх губ.
— Будзеш граць, ці не, ты,
[гніда?—

Насядаў другі дзяцюк,
Тонкі, доўгі, мэрам дзіда.
— Дай у каркяму, Паўлюк!—
Хлопец ўскочыў, ні стрымаўся—
Крыўда моцна запякла:
Сьвет вакруг ў туман заслаўся,
Заскакаў, закалыхаўся,
Злосьць пружынай ўзьняла.
— Я ні буду граць вам!.. сьвін-
[ні!..
Чуеш ты, даўгель—цыбук?
Граць ні буду, чуй.—от згінь я!
Будзе зьдзеку з мяне, мук!..
Хоць паражце на кавалкі.—
Я і вокам ні маргну,
А ні буду граць с пад палкі,
Сьпіны вам я ні сагну!..
От я ўвесь тут перад вамі,
Бійце ж вы мяне! Ну, што ж?..—

Шум пашоў між дзяцюкамі—
— Бач які—ідзе на нож!
Сам сібе Сымон ні помніў
І ні ўзважваў сваіх слоў,
Але гэтым ён уроўніў,
Большым стаў у дзяцюкоў.
— Што, Паўлюк!—пачулісь
[жарты
«Зарабіў, брат, «цыбука?»
Справядліва—таго й варты:
Што ж ты лаеш хлапчука?—
А Сымон, як палатняны,
Погляд кінуўшы з гары,
Шоў праз карчму, нібы пьяны,
Без крывінкі у твары.

Якуб Колас.

(Працяг будзе).

ДОПІСЫ.

(Ад нашых дапісчыкаў).

Гор. Радашковічы, Віленск. губ. Радашковічы—стары і калісь даволі вялікі горад у цяперашнім Вілейскім павеці, у далекія часы упраўляўся Магдэбурскім правам, вёў вялікую таргоўлю. Тут стаяў нівялічкі замак караля Зыгмунта-Аўгуста, дзе ён затрымліваўся, калі прыежджаў з Вільні на палеванне у вялізарныя лясы, якія займалі агромную плошчу нідалёка ад цяперашніх Радашковіч. Цяпер ад гэтаго замку няма і сьледу, хіба толькі «валы», на якіх быў пабудованы замок. Гэтыя валы яшчэ і цяпер з аднаго боку вельмі прытныя, і узвайсьці на іх так трудна, як на сьцяну; з другіх бакоў яны ужо зраўнаваліся, астаўся толькі нівялічкі узгорак, пакрыты рэдкай травой і сунічнікам. З даўнейшых «каралеўскіх» лясоў—асталося дзе гладкае, ворнае поле, а дзе маленькі зарасьнічак с пяшчанай, жоўтаго пяску, зямлёй, с кустамі ялоўца і рэдзінькімі сасонкамі. Тут, нават у ціхую пагоду, гуляе вецяр, падніма͡ючы хвалі пяску с шырокаго шляху. Завецца гэтае мейсцо і па сягоння «Каралеўшчынай.»

Гор. Радашковічы, пасьля страшных пажароў, якія яму прышлося бачыць ні раз, у апошніх гадох перад вайной вельмі папраівіўся. Разьвінуўся гандаль, добра арганізованы гандлярамі-жыдамі, кожны чацьвер і нядзелю былі рынкі, на якія зьежджалося шмат ваколічных селян. Да ажыўлення торгу шмат прычыніліся вялікія кірмашы, асабліва на Тройцу і на Пры-Тройчык (на другі дзень пасьля Тройцы) (вялікі гандаль коньмі і скаціной), зьявілося шмат пекных домаў, набудавалі двухпаверхных, быў адкрыт хаўрусны банчок, тры—чатыры народныя (ніжэйшыя) школы, а так само і гарадзкая (вышэйшая пачатковыя). Разам з гэтым былі заложэны дзьве—тры бібліотэкі.

Пачыналася культурная праца.

Але прышла вайна, а з ёю пагібель на усё, што культурнае, сьветлае, патрэбнае для жыцця. Пачаліся мобілізацыі, рэквізыцыі, прымусовыя ваенныя работы, на каторыя гналі баб і дзяцей, бо мужчын вымела мобілізацыя. Явіліся «таварышы-салдаты», а з імі цесната, бруды, адборная лаянка, «дэнатурка», піск «гармошкі», розныя хваробы...

Хлынула хваля бежэнцаў, павялічылася цесната, распуста і хваробы, забялеўся магільнік новымі, белымі крыжыкамі. Але гэта іщчэ ні канец бядзе,—у часі «Смаргонскаго прарыву» іщчэ у 1914 г. Радашковічы «постановлено эвакуировать.» На сьпех вывезьлі почту, уцекалі, сабраўшы важнейшыя школьныя дакумэнты, вучыцелі. Уцекалі дзе-хто і з мірных жыхароў.

Асталася «ваеншчына» і адкрыла паход на усё. Хутка былі разгромлены усе крамы, а на вуліцы, у балоці, валяліся кнігі і вучэбныя прылады з гарадзкой школы...

«Смаргонскі прарыў» залячылі, але Радашковічы ужо ні маглі папраівіцца. Школы так і ні адчыніліся у гэтым годзі, таргоўля ішла сонна, і то рэчамі, патрэбнымі для салдатаў. У часі вайны адкрылі у Радашковічах хаўрусную спажытковую краму [каопэратыў], каторая цяпер ідзе добра.

С пачаткам рэвалюцыі Радашковічы мелі шмат мітынгаў, лекцыяў і г. д. Заклалося некалькі арганізацыяў, у том ліку і беларуская.

Блізкасьць фронту прыдавала Радашковічам той спэцыяльны выгляд, які мае шмат нашых гарадоў і мястэчак, дзе пабудзе «расійская армія.» Цесната, балота, «семячкі...»

Тыдні тры таму назад, салдаты учынілі у Радашковічах пагром. Былі разьбіты і разграблены усе крамы, апрача каопэратыўнай. Цяпер Радашковічы іщчэ сумней выглядаюць. Глядзючы на гэты бруд і развал паўсюды, родзіцца у душы пытанне: калі гэта усё кончыцца? Калі адойдуць ад нас чужынцы, нарабіўшыя столькі безладзьдзя, а астанецца сапраўдны гаспадар гэтай зямелькі і з руін і пажарышчаў сваю хатку адбудуе?

В. Ю.

М-ко Будслава, Віленск. губ. Іщчэ летась зрабіла тут моладзь свой гурток, назваўшы яго «Вяночак». Каб ажывіць яго, узяліся зьбіраць складчыну па бібліатэку і на «сваю хатку».

Цяпер «Вяночак» ужо маіць «сваю хатку», дзе што вечар зьбіраецца моладзь, маіць тут жа і бібліатэку, дось вялікую, маіць піаніно.

27 і 28 студня «Вяночак» зрабіў першы раз у Будславі—і толькі сваімі маладымі сіламі, першы беларускі спэктакль. Артысты-аматоры адыгралі па беларуску «Як яны жаніліся», за тым хорам прапеялі беларускія песьні, а настатак настаўніца гімназіі Ігнатова, пеяла соло.

Зьбіраецца «Вяночак» чытаць лекцыі для сваіх сябрукоў.

Свой.

На чугунцы

перад прыходам немцаў.

Толькі вялікая патрэба можа прымусіць чалавека у цяперашні час ехаць чугункай.

Вагон 3-й клясы біткам напоўнены бліжка што аднымі маскалямі, у шэрых шынэлях, якія ужо абрыдлі усім. Цесната страшэнная. Прайсьці у канец ва-

гону німа ніякае магчымасьці. Накурано так, што ні можна дыхнуць.

Здаецца, вагон у парадку. Але вось машына пайшла, і стала вельмі холадна. Вецяр урываецца у вагон праз пабітыя шыбы, чаго раней ні было відаць. Хутка перасталі апальваць вагон, і холад зрабіўся ні да вытрывання.

Чутна гутарка. Гавораць і аб Беларускай Радзі, але, відаць, мала разумеюць у ёй нават і тыя, хто быў на Усебеларускім Зьезьдзі.

— Нашто іщчэ беларускае войско? Маемо шмат клопату з украінскім, польскім, казакамі і другімі,—кажа адзін і далей дадае:—У нашай вёсці узброілі усіх баб і дзяцей, каб ішлі проціў легіонаў. Плач быў страшэнны. «А мае ж вы дзетачкі, я вас больш ні убачу жывых!»—галасілі мацеркі.

Другі салдат апаведае, як у іхняй вёсцы адзін пан, пакідаючы маёнтак, радзіў людзям берагчы насенне і скаціну, каб было чым сеяць і каб ні зьвесьці завадзкога быдла. Селяне просюць яго застацца, але ён кажа: «Не, ні хачу я глядзець, як будуць валіцца вашы головы праз батракоў, якія застаюцца у дварэ».

Разказчыка пытаюць: «Ну і як, падзялілі селяне усё дворнае?» З яго слоў далей відаць, што толькі зямельны камітэт—у ліку шаснаццаці асоб—меў карысьць, бо кожны з яго членаў дастававу па 60 рб. у месяц. Комітэт настанавіў, што батракі і служба, працаваўшыя у дварэ, павінны быць у першую чаргу здаволеныя. Такім чынам, вясковыя селяне нічога с гэтаго ні выгралі.

Трэці салдат апаведае трагічна-камічны эпізод, меўшы мейсцо на залезнай дарозі: У напакованным салдатамі вагоні едзе пажылая кабета. Мацнула яна сябе каля пазухі і пачала плакаць. «Бацюшкі, у мяне нехта 25 рб. выцягнуў!» Салдаты пачалі абшуківаць адзін другога і знайшлі у аднаго 150 рб., а паміж імі 25 рб. «Гэта мае грошы!» узрадавалася бабка. Як ні гарачыўся салдат, што гэта грошы яго, а у бабы ён іх ні браў, публіка ні паверыла і аддала ей 25 рб. Салдата ж за яго ланянку і кражу выкінулі у вакно на поўным ходзе машыны. Бабка супакоілася, радая, што знайшліся грошы. Але праз некольki мінют бабка ненацкам нашла свае грошы, і пачала голасна плакаць: «Ах, бацюшкі, грошы ёсьць, дарэмна выкінулі салдата». Хватаюць бабку і насылаюць яе праз вакно, на поўным ходзі, за салдатам.

20 лютаго пасажырскіх паездаў з Масквы на Мінск ужо ні пусьцілі. Шмат хто вярнуўся назад у Маскву. Дзеля усіх мейсц ні хапіло. Але чалавек на выдумкі майстар. На буферы палажылі дошкі і на гэтых дошках прыехалі у Мінск тыя, каму ні стало мейсца у вагонах.

У Мінску ужо былі немцы і палякі. Пасажыры у сэрцы дзякавалі Богу, што давялося убачыць родную старонку.

А. Д.

[illegible]-18 г.

Што робіцца у Мінску.

С прыходам немцаў на вуліцах Мінску пацішэло, кончылася начная стрэляніна, зьменшыліся разбоі і грабежы. Крыху патанелі дробныя тавары і прадукты, хаця падвозу іщчэ німа. Ачышчавы і упарадкаваны вакзалы, прыбіраюцца вуліцы.

Почта покуль што зачынена. Ні працуе телеграф і тэлефон. Тэлеграфных і пачтовых зносін з другімі гарадамі німа. Каля нямецкай камэндатуры пастаянна стаіць некольki сот чалавек. Гэта бежанцы прыходзюць за рознымі справамі, пытаюцца, калі можна дастаць «пропуск» на Гродну, Вільню, Варшаву... Некаторыя, якобы, ужо паехалі.

Члены Мінскай Гарадзкой управы вярнуліся па свае мейсцо у той самы дзень, як большэвікі пакінулі горад, і цяпер ужо узяліся за працу.

За апошнія дні чуць ні увесь горад гаворыць аб беларусах, а Беларускім Народным сэкрэтарыяце. Большасьць гарадзкога насялення зрабілася прыхільнікамі беларушчыны.

25 лютаго г. г. немецкімі ваеннымі часьцямі быў заняты б. губэрнатарскі дом, у якім меў памешканне Беларускі Народны сэкрэтарыят. Тымчасам Сэкрэтарыят ні мае ніякога памешкання.

Тыдні два таму назад, маючыйся у Мінску «Хрысьціянскі Саюз Маладых Людзей», заложаны амэрыканцамі, зьвярнуўся дз беларускіх культурных устаноў с прапазыцыяй пераняць у «Саюза» арганізаваны ім жа клюб. Клюб гэты мае вялікае памешканне [на 600—800 чал.], там жа памешчаецца кінематограф, чытальня, танная «чайная» і др. Клюб пераняло «Т-во Беларускай Культуры», якое у хуткім часі мае арганізаваць там цэлы рад лекцыяў, навучных гутарак, літаратурных вечароў, а так сама беларускіх спэктаклёў.

Гарадзкая Дума заявіла, якобы, сваю прэтэнзію забраць гэты «Амэрыканскі барак» сабе, але, убачыўшы дакументы фармальнай передачы яго «Т-ву Беларускай Культуры», адступіла ад сваіх пажаданняў.

У хуткім часі мае выйсьці новая беларуская газэта «Беларускі Шлях.» Выходзіціме с пачатку двэ разы у тыдзень, а с часам пяройдзе на штодзенную.

Утворано «Мінскае Беларускае Прэдстаўніцтво» у якое уваходзюць прэдстаўнікі шмат ад якіх станоў г. Мінска.

Хрэст на свабоду.*)

На усходзі красно небо,—
Нас ні дзівіць—так і трэба!
Кроу рэкамі льецца у моро,
Салдат гіне там ад гора
Без кашулі і без хлеба.
Нас ні дзівіць—так і трэба!

Гоняць сына, гоняць мужа,
Цара слухаем мы дужа,
З душы рвецца скарга у небо,
А мы маучым, так і трэба!

Жандар стрэле, казак бьецца,
У народа сьпіна гнецца
Ад налогаў с солі, хлеба,
А мы плацім—так і трэба!

У Пецярбурзі зьмерлі людзі:
Ім прышылі куляй грудзі,
Бо то с песьняй і алтарам
Пашлі с попам перад царам.
А цар сыпнуў, якбы з неба,
Тысяч куляў—так і трэба!

Дурняў хрысьцяць на свабоду,
Цар навуку даў народу,
Паказаў ім якбы з неба,
Што цара ім больш ні трэба!

Тагды Гапон у грамаду
Бяжыць, крычыць трэба ладу,
Трэба шроту, бомбаў, стрэльбаў,
Трэба біць нам гэтых шэльмаў!
Чуе яшчэ голас з неба,
Што цара павесіць трэба!

С той пары Масква, Варшава,
Рыга, Вільня, Бак, Лібава,
Беларусь, Літва, Расея
Гоняць вон цара-злодзея!
Народ чуе голас з неба,
Што цара больш ні патрэба!

Бомба—трах! Сяргей у шматы.
Мірскі бяжыць аж да хаты.
Цар у страху, сэнат млее,
Беданосцау аж хварэе.

Кладуць сеткі, каскі, бляхі,
Найбольш страшаць—гэта ляхі.
Ціха коляць, цэльне стрэляць
Так як жыто чэрцей меляць.
Народ чуе голас з неба,
Што свабоды яму трэба!

*) Нілегальны верш 1905 г.

Рэдактар Я. Лёсік.

Выдавец: «Т-во Беларускай Культуры». Друкарня Я. А. Грынблята.